

Салогуб Руслан Русланович,
здобувач вищої освіти першого рівня,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5037-2505>

Науковий керівник:
Найда Віталій Олегович,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем психологічного забезпечення правоохоронної діяльності,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-3072-7326>

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Повномасштабне вторгнення на територію нашої держави у лютому 2022 року зумовило низку законодавчих змін. У березні цього ж року Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» [1]. Зазначений крок законодавця розцінюємо як спробу викорінення явища колабораціонізму, яке набуло значного поширення саме в умовах воєнного стану.

Водночас варто визнати, що криміналізація такого діяння з метою подальшого притягнення винних осіб до відповідальності не є надто ефективним способом впливу (для прикладу, за період з січня по травень 2023 року правоохоронними органами було відкрито 1745 справ за фактом колабораційної діяльності, лише 213 з яких було передано до суду) [4, с. 322].

Дедалі ефективнішою вважаємо стратегію виявлення причин, які сприяють колабораціонізму з метою їх усунення. У межах цього дослідження звертаємо увагу на аналіз психологічних причин колабораціонізму, оскільки жодна діяльність людини (у тому числі й кримінально-протиправна) не обходиться без внутрішньої мотивації, мети тощо. Більше того, проведене дослідження вважаємо практично-значущим, оскільки психологічні причини вчинення колабораціонізму тісно пов'язані із суб'єктивною стороною відповідного криміналізованого діяння, що підлягає врахуванню при здійсненні кримінально-правової кваліфікації.

Позиції науковців щодо визначення змісту суб'єктивної сторони колабораційної діяльності є доволі неоднозначними. З одного боку, панує усталена позиція, що колабораційна діяльність може вчинятися лише у формі умислу. З іншого боку, який вид умислу підлягає встановленню у таких

випадках, не конкретизовано: частина вчених притримуються думки, що вина за ст.111-1 КК України може бути лише у формі прямого умислу [2, с. 515]; інші вважають, що вина може бути як у формі прямого, так і у формі непрямого умислу [3, с. 21-22; 4, с. 323].

У цьому контексті, цілком погоджуємося із думкою науковців Ю. Василенка та Я. Кірільцевої, які пов'язують вид умислу, з яким вчиняється колабораційна діяльність із внутрішньою мотивацією. Зокрема, на їх переконання колабораціонізм вчиняється із прямим умислом тоді, коли у особи наявна політико-ідеологічна мотивація, натомість, вчинення таких дій з непрямим умислом більш властиве для осіб, які діють із інших мотивів (корисливі, меркантильні чи інші «низькі» переконання) [4, с. 232]. Отож, психологічними передумовами колабораціонізму можуть бути: невдоволення рівнем свого життя чи видом діяльності, відсутність віри у власну державу та довіри до вищого керівництва тощо.

З іншого боку, привертає увагу те, що мотивація до вчинення колабораційної діяльності повинна розглядатися не лише у взаємозв'язку із виною, а й з такими елементами суб'єктивної сторони як мотив та мета (які, здебільшого, не є обов'язковими елементами, однак підлягають встановленню для вирішення інших кримінально-правових питань). Саме визначення виду мотивації особи, при вчиненні колабораціонізму, дає змогу зрозуміти: що спонукало особу до таких дій та чого вона врешті-решт прагнула.

Цікавий психологічний аспект колабораційної діяльності також окреслює науковець М. Волков, який зауважує, що колабораціонізм – це по суті перехід громадян до інших референтних спільнот, через їх усвідомлення себе ближчими до таких спільнот у зв'язку із їх цінностями чи переконаннями (мовними, релігійними, етнічними тощо) [5, с. 6]. У зв'язку із цим постає питання про такі психологічні причини колабораціонізму, як відсутність національної ідентичності та відчуття суспільної згуртованості (єдності).

Доцільним, на нашу думку, є дослідження також питання «добровільності» початку колабораційної діяльності через призму необхідності задоволення базових потреб. Зокрема, науковець О. Зубченко розглядає колабораціонізм як можливу стратегію виживання за умов окупації, спрямовану на адаптацію до складних умов буття та забезпечення сприятливих умов життя на окупованій території. На вибір такої стратегії впливають ряд умов: попередній досвід, особисті якості та переконання, ідеали та цінності, доступні ресурси та мережі взаємної соціальної підтримки [5, с. 10; 6, с. 17].

Отже, колабораційна діяльність має, перш за все, психологічне підґрунтя, оскільки здійснення будь-якої діяльності є неможливим без мотиваційного чинника та особистих цілей, яких людина прагне досягти. Зважаючи на це,

пріоритетним в ході розслідування таких кримінальних проваджень є необхідність доведення суб'єктивного ставлення особи до діяння у взаємозв'язку із її індивідуальними якостями, поведінковими реакціями та іншими важливими психологічними факторами. Не останнє місце у цьому механізмі займає врахування психологічного та емоційного стану громадян, що дозволяє оцінити рівень «добровільності» до вступу у колабораційну діяльність.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Зайнуллін Д.Р. Колабораціонізм: кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 512–516. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/120>
3. Письменський Є.О. Особливості кваліфікації колабораційної діяльності за ознаками суб'єктивної сторони. *Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи*: матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Кропивницький, 24 листопада 2023 року). С. 21–25.
4. Василенко Ю.В., Кірільцева Я.П. Суб'єктивні ознаки колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 322–324. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/79>
5. Волков М.С. Аналіз психологічних аспектів колабораційної діяльності в сучасному суспільстві: виклики і перспективи. *Академічні візії*. 2023. № 24. С. 1-13. doi: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8424688>
6. Зубченко О.С. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях півдня України: соціологічний аспект. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2022. Випуск 3(55). С. 15–23. doi: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3\(55\).269530](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3(55).269530)